

A biológiai sokféleség és a három zöld törvény II.

Az Erdészeti Lapok 2011. októberi számában jelent meg „A gazdálkodás hatása az erdők biológiai sokféleségére” című írásom, melyre a szakmából semmilyen reflexió azóta sem érkezett.

Mottó: Az okszerű természetvédelemnek nincs alternatívája!

Az élőhelyi sokféleség értelmezése és kialakításának nehézségei az erdőben

A honfoglaláskor a Kárpát-medence közepe igen mozaikos táj volt, sok vízzel. A nagy változás a törökdúlás után, a 18. században kezdődött. A népesség növekedése miatt kellett a szántóföld, irtották az erdőket, és elkezdődött a vizes élőhelyek lecsapolása. A táj mozaikosságára végzetes csapást a 19. században a Duna és a Tisza gátak közé szorítása jelentette, ami kiszárította az Alföldet, és ezzel kezdetét vette a szikesedés.

A 20. század hatvanas-hetvenes éveiben pedig a nagyüzemi, iparszerű mezőgazdálkodásra való áttéréssel megszűnt a kisparcellás, mozaikos mezőgazdasági táj is. A nagy gépek alkalmazása és a légi növényvédelem érdekében pedig elűntették a korábban telepített mezővédő erdősávokat és a régi táblák szélén álló fasorokat, sövényeket.

A végtelenül káros kárpótlás következtében pedig általában a nagytáblás földhasználati mód rögzült. Mindezeket azért írom le, mert a természetvédelem részéről néha olyan elvárások születnek az alföldi gazdálkodással szemben, melyek ma már ökológiai okokból teljesíthetetlenek.

Az élőhelyi sokféleség három színtere

■ **Vágásos üzemmódban az erdőrézletszintű mozaikosság**
Az erdőrézlet területének csökkentése javít a táj mozaikosságán, mikroklimáján és a tájesztétikán. Ugyanakkor nem javít az erdőrézletben uralkodó homogén fényviszonyon.

■ **Minden erdőterületen a termőhely mikrodomborzata, a talaj és a rajta lévő gyepterület**
A kituskózás, talajforgatás és a teljes talajelőkészítés az intenzív, ültetvényyszerű erdőgazdálkodás jellemzője. Természetszerű erdeinkben ez többnyire technikailag is nehéz vagy lehetetlen, ezekben az erdőkben mi a mikrodomborzat okozta termőhelyi változatossághoz széles genetikai alapú szaporítóanyaggal alkalmazkodunk.

Vágásos üzemmódban a fiatalos záródása után a fényhiány miatt nudum állapot alakul ki, majd korosodva a fény egyre nő, megjelenik a lágyszárú és a cserjeszint. A lágyszárú és cserjeszint tehát vágásciklusonként fluktuáló mozgást végez. Ez is indokolja a vágásterületek mértékének szabályozását, de véleményem szerint a vágásos üzemmód betiltását nem, még védett természeti területen sem.

A talaj- és cserjeszint védelmében hozott fakitermelési időkorlátok szerintem felülvizsgálandók, hiszen van olyan faanyag-közelítési technika, amely a talajt és a lágyszárúakat alig károsítja. De az sem várható el, hogy a vállalkozói kör az év nagy részén munka nélkül maradjon.

Fénviszonyok az erdőben

Amíg a „Műszaki irányelvek” alapján érvényben volt az erdőnevelési utasítás, természetszerű erdeinkben – a kertészethez hasonlóan – szabályos hálózat kialakítására törekedtünk. Ez és az egykorúság ún. ernyős álláshoz vezetett.

A vágásos erdőben tenyésző fa habitusát Roth Gyula professzor az 1935. évi „Erdőműveléstan” könyvében eként írja le: „Az állomány egyenletes, teljesen zárt, a törzsek ágatizták, a koronák aprók és magasra tolódtak fel a törzsről, a lombátor vékony, csak nagy magasságban lebeg a törzsek tiszta oszlopain. A lombkorona és a talaj között levélzet nincs.” Ez a koronatípus azért is hátrányos, mert a napsugár bejut a talajig, továbbá a szél könnyen kiviszi a párat az állományból.

Ellenpéldaként a száraló/száraló vágásos erdőben tenyésző fa habitusát állítja: „...a legöregebb fák hatalmas koronái, amelyek a törzs hosszának kb. a felét takarják, szabadon emelkednek a levegőbe, mellettük, többé-kevésbé árnyékolva, kisebb méretű fák állnak többnyire csoportosan, változó nagysággal, közvetlenül a talaj felett pedig apróbb-nagyobb csemeték és fácskák. ...Amíg a tarvágásos erdő lombátorát két egymással párhuzamos síkkal határoljuk, amelyek közül az alsó alig, a felső valamivel inkább hullámos, addig a száralóerdő képe evvel szemben, ha lombátorának körvonalait, silbuetit akadjuk megrajzolni, hatalmas, meredek, csúcsos hullámbegyek tömegét mutatja, amelyek közvetlenül a talaj felett kezdődve, a legmagasabb fák begyéig emelkednek, 30-40 méteres szintkülönbséggel is...Idővel a koronák itt is egy rétegbe kerülnek, de ez a réteg jóval szélesebb, ill. vastagabb, mint az egykorú erdőnél.”

1. ábra Csoportos szerkezetű, vegyes korú, száraló erdő erdőképe

A csoportos szerkezet azt jelenti, hogy jelentősen eltérő korú és méretű facsoportok állnak egymás mellett, aminek következtében a magasabb fák koronája oldalfényhez jutva, a törzsön lejjebb csúszik.

Ilyen habitusú fa csakis vegyes korú erdőben alakulhat ki, ezért az állandó erdőborítású üzemmódra való átállás időtartama száz, százötven év. A fent leírt állományszerkezet és koronatípus biztosítja a fényviszonyok változatosságát, ezen keresztül a faji sokféleség feltételét a légyszárú és cserjeszintre is kiterjedően, valamint a párás mikroklimát. Egyes erdők létesítéséhez tehát változatos fényviszonyok szükségesek! *Óriási szakmai kihívás ilyen állományszerkezetűvé alakítani a „pamacskoronájú” erdeinket.*

Roth professzor a szálalóvágásos erdő egyéb előnyeit ekként írja le: „...a talajt állandóan takarva tartja...fatermelésben tartja...a fák koronáit jól kifejleszti...több egymást követő makktermés felhasználására van alapítva...sikere sokkal biztosabb, mint a fokozatos felújító vágásé.”

Megjegyzem, hogy a mélyebbre húzódó korona miatt a rönk hossza ugyan rövidebb, de ezt a hátrányt a nagyobb korona következtében kialakuló vastagabb átmérő anyagilag kompenzálná (lásd az előző képet).

Míndezeken túl lényeges különbség az is, hogy amíg vágásos üzemmódban a még erőteljes gyarapodást mutató fák is letermelésre kerülnek, addig szálalóvágásos erdőfenntartási eljárás mellett nincs vágáskényszer.

A bajorországi Spessartban van egy tölgyes, mely 300-400 év óta szálalásos művelés alatt áll. Ebben az erdőben a kitermelésre jelölt fákat egyesével árverezik el, mivel a faanyag szövete teljesen egyenletes, és ezért igen értékes.

Ezzel szemben a hagyományos gyérités után az évgyűrűk hirtelen szélesebbé válnak, majd fokozatosan csökkennek. A fentiek alapján le kell szögeznünk azt az alapvetést, hogy a mozaikos élőhely és a változatos fényviszonyok – azaz az *élőhelyi sokféleség* – az *alapja a faji sokféleségnek, védelme tehát alapos közérdek*. Ennyi előny után fel kell tenni a kérdést: természet-szerű erdeinkben miért nem így folyik az üzemszerű gazdálkodás?

Ennek több oka van: *nincs szálalóerdő, ehhez egykorú természet-szerű erdeinket először át kell alakítani; a megszokás, hiányzik a biztos tudás; szálaló üzemmódban nincs véghasználati terület, amit a vad ellen be lehetne keríteni; a szálalóerdőből a kitermelt fa elszállítása jóval nehezebb és költségesebb, mint a vágásos üzemmódban; nagyobb léptékű átalakítás esetén az idős fák kímélete következtében hosszú évtizedekig az erdőgazdálkodás jövedelme csökkenhet.*

A szálaló üzemmódra való átállás tehát nem egyszerű elhatározás kérdése, annak szigorú szakmai feltételei vannak, és súlyos gazdasági következményei lehetnek.

Mindezek alapján leszögezendő, hogy a szálaló üzemmódra való kötelező áttérés túl van az arányosság határán. E helyt jelzem azt is, hogy *a vágásos üzemmódot polgári demokráciában nem lehet kiiktatni még természet-szerű erdőkben sem, ideértve a tarvágást is*. Ehhez elegendő Ausztriában – az autópályán utazva – szétnézni.

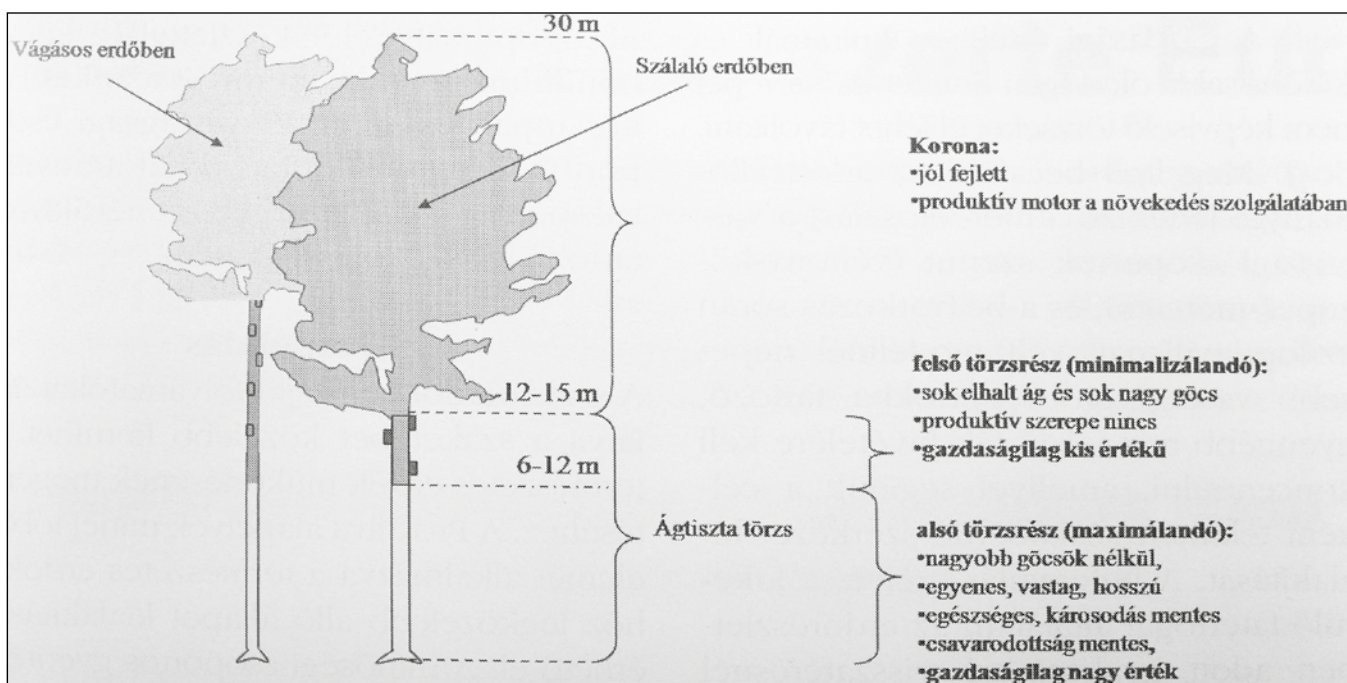
Az élőhelyi sokféleség és a gazdálkodás konfliktusforrása

■ Vágásos üzemmód, vágásterület-koncentráció

Természet-szerű erdeinkben a hetvenes-nyolcvanas években – a mezőgazdaság mintájára – megjelent az iparszerű erdőgazdálkodás divathulláma. Ebben az időben óriási vágásterületek keletkeztek abból a célból, hogy a nagy és drága gépek alkalmazása gazdaságos legyen.

A nagy vágásterület egyfelől a mozaikos élőhely elvét sérti súlyosan, továbbá mikroklimaromlást is eredményez, nem beszélve a tájcsépítikáról. *A vágásterületek méretének korlátozása tehát alapos közérdekből indokolt.*

Vágásterület-koncentrációra két tényező kényszeríti a gazdálkodót. Az élők munkája folyamatos drágulása és csökkenése miatt egyre nagyobb és drágább gépek alkalmazása, továbbá az erdőfelújítást védő kerítésépítési kényszer. Az egy hektárra eső kerítésépítési költség ugyanis annál kisebb, minél nagyobb tömböt kerítünk egybe. Kiemelen-

2. ábra Az értékfa ideális törzs- és koronaarányai (Forrás: Ebert 1994, In: Csépanyi Péter: A természetközeli erdőgazdálkodás és a szálalóerdő. Erdészeti Lapok, 2007/09.)

dő, hogy a nagy tömböt alkotó fiatalos a kerítés lebontása után is jobban elviseli a vadkárt.

E helyt le kell szögezni azt az alapvetést, hogy ugyanazon az élőhelyen egyidejűleg nem folytatható extenzív, természetkímélő erdőgazdálkodás és intenzív vadgazdálkodás!

■ Különleges és közjóléti szempontból exponált élőhelyek

Korábban az egészségügyi használatok során – a kórokozók és kártevők elszaporodásától való félelem miatt – maradéktalanul eltávolításra kerültek a betegeskedő, száradófélben levő fák, melyek sok madárnak, rovarnak és gombának adnak élőhelyet és táplálékot. Ez a szemléletmód mára megszűnt. A kötelezően előírt visszahagyott holt vastagfa mennyisége tipikusan arányossági kérdés, egy mérték felett kompenzációköteles.

Különösen a nagyvárosok közelében gyakori igény a fák biológiai életkoruk végéig való fenntartása. Sajnos ennek következtében a faanyag értékét veszti, a száz-százötven év során befektetett költség nagyrészt megtérülés nélkül marad. *Ennek a közösségi igénynek a teljesítése is tipikusan kompenzációs kérdés.*

Ebbe a pontba tartoznak a kis vizes élőhelyek, sziklakibúvások és néhány folt védett növény vagy madárfészket tartalmazó fa megkímélése. A felsoroltak védelme az erdőgazdálkodó anyagi érdekét többnyire nem sérti, így általában elégnek tűnik a szóban forgó mikrotermőhelyek védelmére a figyelmet az üzemtervben felhívni.

Amennyiben a természetvédelmi érdek az arányos szintet meghaladja – az erdőrészlet védelem alá vonása nélkül – célszerűnek tűnik támogatás nyújtása a felek között kötött polgárjogi szerződés keretében.

A rendszerváltás után Burgenlandban láttam, hogy egy savanyú talajon álló, rettenetesen gyenge tölgyesre a természetvédelmi hatóság évente és hektáronként 4000 schilling támogatást nyújtott azzal a feltétellel, hogy ott a még magyar időben alakult erdőbirtokosság semmilyen tevékenységet nem végez.

Az élőhelyi sokféleség és az erdőgazdálkodó érdekegyezsége

E körbe a jövedelmet nem hozó erdők fenntartása tartozik, mely eltérő megoldást kíván az erdő- és az erdőssztyepp klímában.

■ A jövedelmet nem hozó, természetszerű erdeinket vissza kell adni a természetnek, de ez nem jelentheti az erdők teljes magára hagyását. Továbbra is megoldandó feladat az erdő őrzése, elemi kár utáni helyreállítása, a turizmust szolgáló létesítmények üzemeltetése stb. Ugyanakkor ehhez nincs szükség védelem alá vonásra, de a gyenge erdőknek egy aránya felett indokolt lehet területi alapú támogatás nyújtása.

■ Ültetvényszerű erdeink zöme az erdőssztyepp klímában található, ahol a klímaromlás a jövőben növelni fogja a táj mozaikos szerkezetét. A szárazabb termőhelyen levő erdőkben az állományok felszakadozása, kinyílása elkerülhetetlennek látszik, *sőt bizonyos termőhelyeken fel kell adni az erdőművelési ágat.* Mindezek alapján az Alföldön lazítani szükséges a művelési ágak szigorú elválasztásán, és ott a természetvédelemmel karöltve egy erdőssztyepp jellegű tájrehabilitációra lenne szükség, benne falusi turizmussal. Ahol pedig az erdőgazdálkodás veszteséges, de

ahol az erdőművelési ágban való tartáshoz alapos környezetvédelmi érdek fűződik, ott meg kell teremteni a veszteséges gazdálkodás kompenzálását.

A három zöld törvény újragondolása elkerülhetetlen

Ezt bizonyítja az erdőtörvény folyamatos módosítása, a természetvédelmi törvény mértéktelen korlátozásai és a vadászati törvény alkalmatlansága a vadlétszám normalizálására vonatkozóan.

Az 1996. évi erdőtörvény egy erdőmérnök és egy jogász közös alkotása. Szerintem ez nem jó módszer, mert a jogász nem ismeri a korlátozások anyagi vonzatát, az erdőmérnök pedig nem ismeri a tulajdonjog korlátozásának szabályait. Egy jó erdőtörvénynek kellő szakmai tapasztalattal rendelkező erdőmérnök-jogász fejében kell megszületnie.

A szabályozás során a szokásos erdőfenntartási eljárásainkat és technológiáink elemeit át kell engedni a biológiai sokféleség három rostáján.

Ezzel egyidejűleg felülvizsgálandó az, hogy a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 33.§-ában foglaltak (Védett természeti területre vonatkozó szabályok) megfelelnek-e a tulajdonjog-korlátozás alkotmányos feltételeinek, különös tekintettel a „Természetvédelmi kezelési tervek”-re.

Régi polgári demokráciákban van-e példa a természetvédelmi érdekek ily módon történő érvényesítésére? Egyáltalán mi a jogi megalapozottsága a kettős felügyeletnek? Mivel nincs jogi végzettségem, csak kérdezek. Talán hatáskörmegosztás?

Úgy gondolom, hogy a hatáskörmegosztás egyedi esetekre vonatkozó jogtechnika, amikor is az ügyben általában hatáskörrel bíró hatóság egy konkrét ügyben a döntés jogát átengedi a szakhatóságnak.

Például védett természeti területen egy útépités engedélyezéséhez a természetvédelmi hatóság hozzájárulása szükséges. De jelen esetben a természetvédelmi hatóság az erdőgazdálkodásban folyamatellenőrzést végez, ami inkább hatáskörrelvonásnak tűnik.

A természetvédelmi hatóság ágazati felelősségvállalás nélkül szabályozza a gazdálkodást az erdőterület mintegy 43 százalékán! Ez a szabályozás és az ágazati felelősségvállalás szélsőséges mértékű elválása.

A „Védett természeti területre vonatkozó szabályok”-nak szerintem az erdőtörvényben lenne a helyük, mert ha a biológiai sokféleség megfelelő védelme nincs benne az erdőtörvényben, akkor az erdőtörvény gazdálkodást korlátozó rendelkezései jórészt a levegőben lógnak.

Számomra rémisztő az Alkotmánybíróság (AB) 14/2020. (VII.6) számú, 43 oldalas határozata, különös tekintettel az indoklás terjedelmére. Ebben az AB még „A jövő nemzedék országgyűlési biztosára” és az „Alapvető jogok biztosára” is hivatkozik.

A határozat az erdőtörvény 23.§.(5). bekezdését ekként módosította: „Védett természeti területen található erdőknek gazdasági, valamint vadaspark további rendeltetése...nem lehet.”

A határozatnak ez a pontja szerintem az alkotmányos alapjognak, a tulajdonjognak a sárba tiprása, mert az erdőtulajdonost megfosztja a jövedelemszerzéstől, és evvel az erdőfenntartás forrásától is.

Az erdőgazdálkodás hazaihoz hasonló, rettenetesen bizonytalan szabályozására van példa az Unióban?

Bartha Pál okl. erdőmérnök
Illusztráció: **Getty Images**